

Bogen i en tv-alder

Af

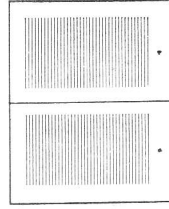
ERIK ELLEGAARD FREDERIKSEN

SÆRTRYK AF BERLINGSKE TIDENDES KRONIK
10. MAJ 1972

Bogen er ikke hvad den har været. Dette konstateres ikke af en Jeronimus, som til stadighed øjner degeneration i historisk forstand, men er derimod en erkendelse af, at bogen i stadig stigende grad vil forandre sig, **fordi menneskets vilkår og muligheder er blevet anderledes.**

Bogen var jo oprindeligt tænkt for en oplyst inderkreds, indstillet på langsom, omhyggelig læsning.

Tætte sider med lange, ensartede linier

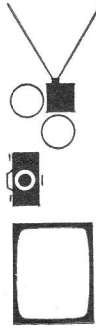
Videnskabsmænd og munke

Og bogen havde så godt som ingen rivaler.

Ungste
tidende
LIFE
BLAD
FOR

Først sent blev læsning noget alment. Og da de mange endelig var gjort fortrolige med bogstaverne blev de kastet ind i en ny, visuel epoke.

Og det skrevne ord blev ofte erstattet af det talte.

Vi har gennem det seneste tiår været vidner til en informationsexplosion, der stadig accelererer uden si-

destykke. Heller ikke på dette område har den vestlige teknologi ligget på den lade side, og det vil komme til at påvirke hele vort undervisningssystem i en grad, vi i dag kun svagt kan forestille os.

Flere og flere skal lære mere og mere. På den ene eller anden måde skal vi alle tilbringe længere tid på skolebænken. **Vor grunduddannelse vil blive effektiviseret.** Computerstyret undervisning er en realitet. Og samtidig ved vi, at **efteruddannelse kommer til at vedkomme de fleste** af os.

Til at begynde med troede man, at de nye audio-visuelle hjælpemidler med båndkassetten i spidsen ville bryde sig vej i et omfang, der fik de gamle medier til at blegne. Nu konstaterer man ganske vist, at prognoserne er mindre lovende end man havde drømt om.

USA

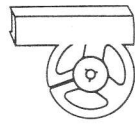
Lærebøger

Audi o-visuelt
udstyr

Alligevel véd vi med sikkerhed, at **de nye medier er kommet for at blive.** Vort problem er ikke længere,

hvilket af dem der skal dominere klasseværelse, kulturcenter eller hjem, men i hvilken kombination de er mest effektive.

Billedet er således blevet et lige så vigtigt led i hele vor indlæringsproces som bogstavet tidligere var det.

Bemærke for
Didacta
Europæisk
Messe for
Undervisnings-
materiel

Men er bogens rolle så ved at være udspillet? På ingen måde. **Bogen har så mange fordele, at den umuligt kan undværes.** Den kan følge én overalt. Den er let tilgængelig, økonomisk, effektiv.

Man kan læse langsomt eller blot løbe skråt ned over siden. Og man kan hurtigt vende tilbage til netop det sted, hvor forståelsen begyndte at svigte. Man kan strege i den,

*og man kan skrive til
i marginen!*

Som en ledende amerikansk forlægger, Robert Bernstein, for nylig har udtrykt det:

Bogen viser sig mere og mere at være det værktøj,

der driver vort samfund fremad - den mest ideelle informationskilde hvorfra ideerne flyder, pålideligt og langsomt nok til at man kan nå at opfatte dem.

Bogen er altså stadig et yderst nyttigt stykke værktøj. I vor bevidsthed er den først og fremmest til læsning linie efter linie. Og i den henseende kender man så godt som alle de faktorer, der medvirker til fremme af læseligheden. Vi ved at **vor tids pocketbog-format er idælt** at håndtere og tillader passende linjelængder, forudsat at også afstanden mellem dem er rimelig stor.

Og samtidig råder vi over skrifter, som bevisligt fremmer læseprocessen.

Denne bogtype - **den statiske** - har i virkeligheden ikke længere visuelle problemer. Når bogens tilrettelægning følger visse regler opnår man en optimal form, der naturligvis vil bestå, selv i tv-alderen. Men ikke i samme udstrækning som tidligere.

Det står allerede nu klart, at **produktionsstigningen vil overgå til fagbogsområdet.**

Ikke på trods af, men tværtimod på grund af de audio-visuelle medier. Bogen skal naturligvis stadig til en vis grad kunne stå alene, men den skal også kunne indgå i et nært samspil med de øvrige læremidler. Det er på dette sidste felt, man nu vil sætte ind.

Den, der først og fremmest vil komme til at mærke det er forfatteren. **Den dynamiske fagbog** kan ikke alene baseres på solo-optræden. Tidligere har man primært tænkt sine tanker i tekstens grå helhedsvirkning. Ofte har billedmaterialet blot været en besværlig tilføjelse, som man for skams skyld måtte gå på jagt efter.

Men at tænke er også at anskueliggøre. Og at se kan betyde at forstå.

Efter tre dage husker man

10 pct. af en læst tekst

20 pct. af et billedindhold

65 pct. af tekst + billede.

Kravet må derfor være større samspil mellem tekst

og billede. Men det betyder,

at forfatteren må indgå i en

gruppe af fagspecialister,

der sammen kan skabe et

nyt redskab af hans grund-

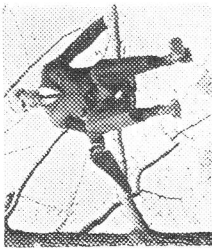
tekst.

- Forfatter
- Billedredaktør
- Grafisk designer
- Illustratør
- Fotograf

Det er muligt, at han siden kan uddannes til at tænke mere direkte i mediet, men dertil fordres netop en indlæring, på samme måde som det sker ved film og tv. Kort fortalt, men derfor også noget rigoristisk, vil man tage fat på at udskille alt det, der overhovedet kan bringes på illustrationsform. Den tiloversblevne tekst omredigeres, ikke til en ensartet, grå flade, men opdeles ved hjælp af kursive og halvfærdede fremhævelser, signalfarver, rammer og et klart, enkelt overskriftssystem. Men bortset fra hovedteksten har forlagets arbejdsgruppe et helt arsenal af visuelle virkemidler til sin rådighed. Bl. a. **fotografiet**.

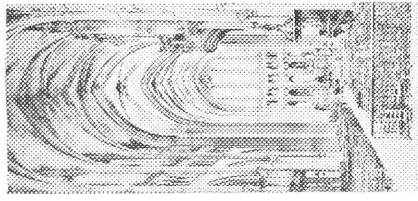
Visse fotos kan fortælle alt uden en eneste kommentar. Men mange siger forbløffende lidt uden forklaringer. Naturligvis kan sådanne gives ved hjælp af tekst, som man oftest ser det. Men i

den seneste tid har man underbygget den iagttagelse, at en supplerende tegning også her kan erstatte mange ord.

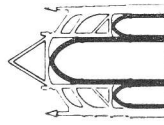

Det er den svenske forlagsredaktør Sven Lidman, der har peget på det indlysende faktum, at gennem **fotografiet ser vi** og tror på **virkeligheden**, og gennem **tegningen forstår vi fotografiet**.

Det er et samspil mellem to illustrationer som har hidtil

Informationen suppleret med forklarende tegning

ELEFANTER 1

Trumpebjørger fra Indien

Indenfor de 2000 år har de indiske trumpebjørger været en vigtig del af menneskets kultur. De er blevet brugt til mange forskellige formål, og deres tilstedeværelse har været et tegn på velstand og magt. I dag er de dog næsten uddøde, og kun få eksemplarer findes tilbage i naturen.

Mammot

Mammot var en stor pattedyr, der levede i den nordlige halvkugle. Det havde en meget tyk hud og store horn, og det blev brugt af mennesker til mange forskellige formål. I dag er det uddød, og kun få skeletter er tilbage.

Elefant

Elefanten er et af de største pattedyr på jorden. Den har en meget tyk hud og store tænder, som den bruger til mange forskellige formål. Elefanten er et meget socialt dyr, og den lever i store flokke.

ELEFANTER 2

Elefanten er et af de største pattedyr på jorden. Den har en meget tyk hud og store tænder, som den bruger til mange forskellige formål. Elefanten er et meget socialt dyr, og den lever i store flokke.

Elefant

Elefanten er et af de største pattedyr på jorden. Den har en meget tyk hud og store tænder, som den bruger til mange forskellige formål. Elefanten er et meget socialt dyr, og den lever i store flokke.

Elefant

Elefanten er et af de største pattedyr på jorden. Den har en meget tyk hud og store tænder, som den bruger til mange forskellige formål. Elefanten er et meget socialt dyr, og den lever i store flokke.

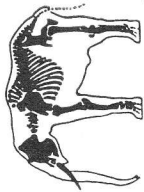
Et opslag fra det svenske teksikon *Combi Visuell*, hvor man har arbejdet efter nye, dynamiske principper og benyttet de mange ingredienser, som omtales i kronikken. På denne måde kan flere lære mere.

været udnyttet yderst sparsomt. Man har troet, at billeder skulle forklares med ord og overset, at billederne måske endnu bedre kan forklares med billedet.

Den tegnede illustration er et område med næsten endnu flere muligheder end den fotografiske gengivelse. I

den naturalistiske illustration har man mulighed for at lægge pædagogisk vægt på det væsentlige. Men også ord og ikke mindst - den stiliserede tegning med indkopierede, forklarende lørdord er stærkt informativ. Arsenalet er stort:

Røntgen
tegning

Symbol
og pictogram

Landskabet

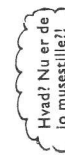

Statistisk
tegning

Skematisk
tegning

Alle disse ingredienser kan naturligvis benyttes enkeltvis, men endnu bedre i **samspil**, hvorved den enkelte effekt forstærkes betydeligt. Tegning kan indkopies i fotografi, tegning kan forklare tegning og billedtekster kan indsættes i illustrationen.

lille kreds af forlagsfolk, at bogen kan forklare langt mere effektivt. Det gælder ikke blot på barnestadiet, men helt frem til doktor-disputatsen. **Mediet er langt fra udnyttet til sin fulde effekt.**

I en undervisningssituation, der stiller større og større krav til motivationen, må **bogsideerne opbygges dramatisk**, så vi ledes gennem deres oplysninger og tvinges til sammenligninger, til medarbejde og selvaktivitet. **Vi må skabe en bogform, der ikke blot præsenterer en løsning, men også forklarer den**, effektivt, ved hjælp af de mest egnede hjælpemidler i den bedst egnede sammenstilling.

Der vil naturligvis gå en tid, inden vi er nået så langt. Undervejs vil mange rynke på næsen og vrænge POP, fordi de tror på ordet som det eneste salgsgørende, og fordi de på en eller anden måde vil fastholde, at såkaldt boglig viden ikke skal være alt for let at tilegne sig.

Mange vil også vige tilbage på grund af de økonomiske følger af denne udvikling. Og naturligvis er det kom-plicerede team-work ikke

gratis. **Bøgerne vil blive dyrere**, ret meget endda, dersom man ikke på visse områder kan klare sig med skrivemaskinen og en mere primitiv tegneteknik. Men spørgsmålet er, om ikke **den effektive gennemdyrkning** af stoffet i bogform vil for **korte indlæringsstiden** så betydeligt, at pengene rigeligt kommer ind igen. Og hertil kommer, at eleverne gennem de øvrige medier bliver så forvænt med billedets muligheder, at bogen kommer til at ligne en lille grå fugl i sammenligning, hvis man ikke arbejder effektivt med bogens muligheder. Det er de problemer, der står på dagsordenen i de kommende år - også i dansk forlagsboghandel.

I denne gennemgang har vi helliget os lærebogen. Men hvem siger, at ikke også **den skønlitterære bog** havde andre muligheder end den monotone satsside? Ganske vist eksperimenteres der på livet løs med ordsammenhænge, som var de dele af et ubegribeligt puslespil, der af de få kan sammensættes efter behag. Det fører ikke de mange til forståelse. For nogle år siden skrev Benjamin Britten et War

Requiem, baseret på tre planer med vidt forskellig musikalsk besætning, der udnytter grammfonens stereovirkning perfekt.

Drengekor
orgel

Solist
orkester

Solister
kammer
orkester

Måske kunne denne idé omplantes til det ordmæssige plan. Man kunne for eksempel give forfatteren normal skrift, *kursiv* og **halvfede typer** som en slags nøgle til miljøer eller niveauer. Tre koder, måske flere endda, der signalerer deres individuelle sprog. På samme måde som tegneseriens talebobler. **Også den litterære bogsider har nye muligheder for et dynamisk udseende.** Det kræver blot, at forfatteren lærer mediet bedre at

kende og indser, at der kan åbnes muligheder for at arbejde med det på en ny og konstruktiv måde.

For resten gælder disse problemer også de øvrige medier. **Fjernsynet** må i sin grafiske afdeling få udbygget sin indsats betydeligt.

Og **avisen** har indtil nu været meget lidt indstillet på at forklare ved andet end ord og en enkelt illustration. Tilbage bliver for bogens

vedkommende nogle få bibliofiler, der rynker på næsen og forgæves med hånden søger efter aftrykket af den bogtrykte skrift, som den fremstod, da Gutenberg pressede den ned i sit fugtede, håndgjorte papir: »Bogen er ikke længere, hvad den har været!« Vi andre siger det samme. Men tilføjer et: heldigvis! **For den har stadig uudnyttede muligheder i sig.**

E. S. Sørensen